

*Герасимова Ірина Геннадіївна,
кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький національний аграрний університет, м. Вінниця*

Постановка проблеми. Суттєві соціально-економічні трансформації суспільства, ідеологічні зміни, криза усіх сфер життя не могли не відобразитися на ринку праці України. У цій ситуації значна частина молоді опинилася перед складними проблемами, пов'язаними з працевлаштуванням, власним матеріальним забезпеченням, вибором подальших шляхів життя. Те, що сучасна система професійної освіти далеко не повною мірою задовольняє як потреби ринку, так і особистісні потреби тих, хто навчається – достатньо широко висвітлено в науковій літературі. Одним з перспективних шляхів розв'язання проблем професійної підготовки на сьогодні, є формування в майбутніх фахівців професійної мобільності.

Аналіз досліджень і публікацій. Останніми роками науковцями активно ведуться дослідження професійної мобільності, розробляються підходи до її формування в процесі професійної підготовки.

Проблемі формування професійної мобільності спеціалістів присвячено роботи Л.Амірової, Л.Горюнової, Б.Ігошева, С.Капліної, А.Вашенко, Е.Іванченко, Л.Суценцевої, О.Архангельського, К.Боярко, Т.Мяснікової, О.Дементьєвої, В.Дюніної та ін.

Проте стан розробки проблеми формування професійної мобільності на даний час не можна вважати остаточно завершеним. Пошук ефективних шляхів розв'язання проблеми зумовлює звернення до контекстного підходу.

Метою даної статті є дослідження потенціалу контекстного підходу для формування професійної мобільності.

Виклад основного матеріалу. Засновником контекстного підходу в освіті є відомий вчений А.Вербицький, автор численних наукових праць, що висвітлюють різні аспекти контекстного навчання. Підґрунтям для розробки теорії контекстного навчання став перехід до нової парадигми освіти. Аналізуючи її, науковець [1] зараховує до її принципових відмінностей від класичної парадигми: нове тлумачення місії освіти, що полягає в забезпеченні умов для самовизначення й самореалізації особистості; уявлення про людину, як про складну систему; набуття знань із майбутнього (школа мислення); завдання освіти, що полягає у створенні образу світу в самому собі за допомогою активного покладання себе у світ предметної, соціальної та духовної культур; суб'єкт-суб'єктні педагогічні відносини між учасниками педагогічної взаємодії; активну творчу діяльність того, хто навчається.

Відмінності класичної та нової парадигми освіти зумовлюються суттєвими перетвореннями соціально-економічного життя, що відбуваються останніми десятиліттями, зокрема процесами демократизації, гуманізації, які визначаються як індивідуальними освітніми, так і професійними потребами громадян. Перехід до нової парадигми освіти має забезпечити відповідну професійну підготовку молодих фахівців, формування кадрової складової гуманістичної та соціально-економічної трансформації країни. На сьогодні вже неможливо ігнорувати здатність людини до розвитку й саморозвитку, до самозмін. У таких умовах цілком зрозумілими є ті причини, що обумовлюють розробку контекстного підходу.

Насамперед це ціннісна криза сучасної молоді. Система цінностей, на яку орієнтується сучасна молодь, і ціннісні орієнтири переважної більшості науково-педагогічних працівників ВНЗ надзвичайно відрізняються, бо сформовані за різних економічної та ідеологічної ситуацій.

По-друге - усвідомлення молоддю невідповідності соціальної ситуації, вимог ринку праці та професійної підготовки, що пропонується ВНЗ, стає однією з головних причин втрати зацікавленості в навчанні, виявлення байдужості до нього. Невідповідність між очікуваннями й реальністю спричиняє інертність, безініціативність у навчанні, що реалізується у підході – якщо мене не вчать тому, що я зможу використати на практиці – можна не вчитися взагалі.

Маємо підкреслити інертність системи освіти, яка на даний час не здатна швидко реагувати на досить нестабільну соціально-економічну ситуацію в країні, що розвивається в глобалізованому світі. Поява пропозицій щодо набуття сучасних спеціальностей, які мають попит на ринку праці, відбувається вкрай повільно. До того ж, і при їх появі зміст, методи, форми навчання, переважно, залишаються незмінними.

До цього приєднується ще одна проблема, пов'язана з тим, що процес професійної підготовки майбутніх фахівців включає навчальні дисципліни, які орієнтовані на професійну підготовку або набуття знань з різних галузей науки, зокрема історії України, філософії, української культури тощо, без контексту їх застосування в майбутній життєдіяльності. Необхідність утримувати в пам'яті фактичні дані не викликає особливого ентузіазму в студентів, які не можуть визначити ані професійний, ані соціальний контекст знань, що пропонуються, і це обов'язково відбивається на результатах їхнього навчання. Аналогічна ситуація, досить часто, виявляється і щодо вивчення фахових дисциплін.

Роздільність в часі й просторі навчальної та професійної діяльності, відмінності їхніх цінностей, цілей, мотивів, змісту, умов також не додає ефективності професійній підготовці майбутніх фахівців. З огляду на це, постає завдання подолання її відчуженості, наближення професійної підготовки до реальної професійної діяльності в контексті ситуації, яка існує на ринку праці. А ситуація, що виникла, передбачає виявлення професійної мобільності, зумовлює наявність здатності до самонавчання, визначення індивідуальних траєкторій професійного зростання й самовиховання.

На сьогодні вже очевидним є новий попит на професійну підготовку і нездатність навчальних закладів відповісти на запити суспільства. Надзвичайно актуально постає проблема особистісно-орієнтованої професійної підготовки майбутніх спеціалістів, формування в навчальному процесі певної структури особистісних якостей, що забезпечать майбутньому фахівцю успішність професійної діяльності. До таких якостей, що є універсальними, належать комунікативні – вміння спілкуватися, відстоювати свою думку, аргументувати її фактами, коректно вести дискусію, зрозуміло здійснювати пояснення. Їх відсутність ускладнить можливість знайти спільну мову зі співбесідником, пошук роботи, працевлаштування, адаптацію до нового колективу, умов праці, культурного середовища тощо. А це, своєю чергою, гальмує гнучкість фахівця, для якого виявлення адаптаційних можливостей є невід'ємною складовою професійної мобільності. Підкреслимо також важливу проблему професійної підготовки, що полягає у здатності фахівця до адаптації. Якщо до професійної адаптації в процесі навчання здійснюється певна підготовка через набуття професійно важливих знань, умінь, навичок, то до соціальної адаптації підготовки не здійснюється зовсім. З огляду на це, процес розтягується у випускників ВНЗ на декілька років, що позначається і на їхній кар'єрі, і на рівні задоволеності роботою.

Слід зазначити, що з проблемами адаптації студенти стикаються вже на початку навчання у ВНЗ. Зміна умов проживання, навчання, дозвілля тощо, вимагають від особистості відповідної психологічної підготовки. Досить часто неуспішність навчальних досягнень є наслідком проблеми адаптації, а не рівня теоретичної підготовки. Бар'єри

психологічного характеру стають суттєвою перепоною налагодження взаємин між самими студентами, студентами та викладачами, співробітниками кафедр. Нездатність розв'язати ці проблеми переноситься в майбутньому і на професійну діяльність. Нерозв'язані проблеми виявляються в ситуаціях пошуку нового місця роботи, а у разі необхідності його зміни – гальмують прийняття рішення, бо виникає тривога або страх.

Маємо констатувати, що сучасний процес професійної підготовки не враховує необхідність уміння майбутнього спеціаліста швидко відстежувати зміни на ринку праці та гнучко реагувати на них, аналізувати соціально-економічні зміни як розвитку суспільства загалом, так і конкретної організації. На жаль, зазвичай, дисципліни соціально-гуманітарного циклу надають знання, проте у процесі їх вивчення не формуються аналітичні здатності. У цьому контексті вивчення філософії мало б бути майбутнім фахівцям у пригоді, бо навчальний матеріал цієї дисципліни містить значні можливості для розвитку таких потрібних для сучасного фахівця аналітичних якостей.

Маємо всі підстави виявити проблеми психологічної підготовки майбутніх фахівців, що зосереджується, переважно, на наданні теоретичних знань і не надають навичок ні керування психічними станами, зокрема, протистояння стресам, що є типовими для життєдіяльності кожної людини в наш час. Відсутньою є підготовка до аналізу причин виникнення конфліктів і формування здатності адекватно реагувати на них, відповідати за рішення, що приймаються. Знання про волю, вольові якості не призводить до створення індивідуальної програми щодо їх формування тими, хто навчається, а це мало б забезпечити, у свою чергу – надійність у роботі, здатність витримувати навантаження, одноманітність роботи, гнучкість і врешті-решт – мобільність. Саме студенти мають визначити той контекст через який можливо надати цим знанням важливості та актуальності.

Пошук оптимізації формування професійної мобільності привів нас до контекстного підходу. Його розробники, [2] характеризуючи його сутність, зазначають, що в ньому відбувається послідовне моделювання мовою науки за допомогою системи різних форм, методів і засобів предметного й соціального змісту професійної діяльності, що засвоюється. В умовах контекстного навчання: студент ставиться від самого початку в діяльну позицію; включається весь його потенціал активності; засвоєння знань здійснюється в контексті вирішення майбутніх професійних ситуацій (предметних і соціальних); активність студентів має як індивідуальний, так і колективний характер; студенти набувають досвід використання навчальної інформації у функції засобу регуляції навчальної діяльності; логічним центром педагогічного процесу стає сама особистість майбутнього фахівця в її розвитку; розв'язується проблема інтеграції навчальної, наукової та професійної діяльності студентів.

Зміст контекстного навчання черпається із двох основних джерел: змісту науки і змісту професійної діяльності, що засвоюється за напрямками професійної підготовки майбутнього фахівця у вигляді перегляду їх основних функцій, завдань і проблем, тобто компетенцій. Розглядаючи можливості застосування контекстного підходу до формування професійної мобільності на основі цього положення ми маємо закладати завдання й проблеми професійної мобільності в процес професійної підготовки. Саме у цьому контексті має здійснюватись її формування.

Досить докладно висвітлює проблеми змісту контекстного навчання А.Вербицький у своїй монографії [3]. Вчений пропонує таку логіку його відбору:

— необхідно створити педагогічні умови для динамічного руху діяльності студента від навчальної до професійної трансформації з відповідною зміною потреб, мотивів, цілей і дій (вчинків), засобів, предмету й результатів;

— необхідно моделювати у формах діяльності студентів зміст професійної діяльності з сторін предметно-технологічних (предметний контекст) і соціальних (соціальний контекст).

Зміст контекстного навчання обирається з двох логік: логіки навчального предмета як «консервативного» минулого наукового знання, і в логіці майбутньої професійної діяльності, що представлена у вигляді диференційованої моделі спеціаліста, в якій подано опис системи його основних професійних функцій, проблем, завдань.

Для того, щоб отримати статус професійного знання, вважає А.Вербицький [3], інформація від самого початку має засвоюватися студентом у контексті його практичної власної дії та вчинку. Дій, наближених до предметно-технологічних і соціокультурних ситуацій майбутньої професійної діяльності. Розвиток творчого мислення майбутнього спеціаліста відбувається завдяки проблемності навчальних ситуацій, що відображають проблемний характер навчання.

Динамічне моделювання предметного й соціального змісту професійної праці забезпечує умови трансформації навчальної діяльності студента в професійну діяльність спеціаліста, вважає Н.Тиранова [4]. Реалізація цієї моделі руху діяльності студента: від власної навчальної діяльності (лекція, семінар, залік і т. ін.) через квазіпрофесійну (ігрові форми) і навчально-професійну (практика, науково-дослідницька робота студентів, підготовка випускником кваліфікаційної роботи) до власної професійної діяльності. У контекстному навчанні цілісна професійна діяльність спеціаліста розпадається на три складові (базові), якими є власне навчальна діяльність, квазіпрофесійна і навчально-професійна. Цим базовим формам діяльності відповідають три навчальні моделі: семіотична, імітаційна і соціальна. Одиницею діяльності студентів у семіотичній моделі навчання є мовні дії (слухання, говоріння і т. ін.); в імітаційній – предметні дії; в соціальній – вчинок, дія, що передбачає реакцію на відповідь довколишніх. Завдяки такому підходу в навчанні задається не тільки професійний, але й соціальний контекст.

На сьогодні контекстний підхід розглядається науковцями [5] як шлях до підвищення якості підготовки в системі професійної освіти, пошук дидактичної умови щодо зміни мотивації студентів до навчання. Сутність контекстного навчання полягає в тому, що воно не є замкнутим у собі, а виступає формою особистісної активності, яка забезпечує виховання професійно необхідних предметно-професійних та особистісних якостей особистості фахівця.

Висновки. Розглянутий матеріал дозволяє констатувати значні можливості формування професійної мобільності шляхом контекстного підходу. Насамперед його використання зумовлює визначення проблемних аспектів формування професійної мобільності, де на першому етапі її формування виступає контекст адаптації до умов навчання у ВНЗ, що має як дидактичний, так і побутовий аспект. На другому етапі, переважають контексти можливої професійної діяльності, а на завершальному етапі – навчання в магістратурі - додається ще й психолого-педагогічний контекст, через який майбутні фахівці готуються до педагогічної роботи. Соціальний контекст є обов'язковим у формування професійної мобільності на кожному етапі її формування. Визначені таким чином завдання мають стати орієнтирами для подальшої дослідницької роботи.

Резюме. Українське суспільство розвивається в умовах суттєвих соціально-економічних трансформацій. Зміни актуалізують проблему вдосконалення професійної підготовки фахівців. Одним з перспективних шляхів підвищення її рівня розглядається формування професійної мобільності. Вже в процесі навчання студенти мають набувати тих особистісних якостей, здатностей, що дозволять у майбутньому ефективно реалізовувати власний потенціал. З цією метою доцільно використовувати можливості контекстного підходу. **Ключові слова:** професійна підготовка, професійна мобільність, контекстний підхід.

Резюме. Украинское общество развивается в условиях существенных экономических преобразований. Социальные изменения актуализуют проблему профессиональной подготовки специалистов. Среди перспективных путей повышения

ее уровня рассматривается формирование профессиональной мобильности. Уже в процессе обучения необходимо формировать у студентов личностные качества, способности, которые позволят им в будущем эффективно реализовать собственный потенциал. С этой целью целесообразно использовать возможности контекстного подхода. **Ключевые слова:** профессиональная подготовка, профессиональная мобильность, контекстный подход.

Summary. Ukrainian society develops in environment of significant social economic transformations. These changes actualize problem of professional training of specialists. One of perspective ways to improving training level is forming professional mobility. During the education process students should gain personal abilities that will allow them realize their own potential in the future. This is why it is appropriate to use possibilities of contextual approach. **Keywords:** professional training, professional mobility, contextual approach.

Література

1. Вербицкий А.А. Психолого-педагогические основы образования взрослых: контекстный подход [Электронный ресурс]. – Режим доступа http://www.znanie.org/jornal/n2_01/psih_podhod.html/. - Заголовок с экрана.
2. Ларионова О.Г. Формы и методы контекстного обучения в цикле естественнонаучных дисциплин (на примере курса высшей математики в техническом ВУЗе): дис. ... к. пед. наук: 13.00.01./ Ольга Гавриловна Ларионова. – М. 1995. – 210 с.
3. Вербицкий А.А. Новая образовательная парадигма и контекстное обучение / Монография. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 1999. – 75 с.
4. Тиранова Н.Л. Использование знаково-контекстного обучения в педагогическом колледже // Ярославский педагогический вестник. – 2005. - №4. – С.74-78.
5. Ефремова О.И. Реализация принципа контекстного обучения при организации работі студентов педвуза с психологическим текстом // Известия Тульского государственного университета. Серия «Психология». Вып. 4. Тула: Изд-во ТулГУ, 2004. – С.266 – 276.